

СЯМЕЙНА-РАДАВОДНАЕ КОЛА ЗМІТРАКА БЯДУЛІ

Калісьці, у 1990 – 2000-х гг., у часопісе “Роднае слова” існавала рубрыка “Звесткі для энцыклапедыі”, у якой змяшчалася інфармацыя пра блізкіх сваякоў класікаў беларускай літаратуры – з разлікам, што калі-небудзь, калі будуць выдавацца энцыклапедычныя даведнікі [кшталту “Янка Купала” (1986; новае выданне ў 3 т., 2017–2018), “Максім Багдановіч” (2011), “Францыск Скарына” (2017), “Уладзімір Караткевіч” (2021)], гэтыя звесткі сапраўды спатрэбяцца. На прапанову тагачаснага галоўнага рэдактара Міхася Шавыркiна таксама далучыцца да падрыхтоўкі рубрыкі я абраў для свайго даследавання Змітрака Бядулю – вядомага беларускага пісьменніка яўрэйскага паходжання. Але ў выніку ўсё не абмежавалася кароткімі звесткамі, а вылілася ў цыкл даволі разгорнутых артыкулаў, якія выходзілі ў “Родным слове” пачынаючы з 2005 г. і, магчыма, нават будуць мець працяг. Крыніцамі інфармацыі сталі наяўныя ўспаміны пра Змітрака Бядулю, публікацыі ў перыёдыцы, архіўныя дакументы, сведчанні сваякоў, а таксама асобныя творы самога пісьменніка.

Зараз хацелася б падвесці пэўныя вынікі ранейшых даследаванняў і прапанаваць вашай увазе сцісла-абагульненую інфармацыю пра ўсіх блізкіх сваякоў Змітрака Бядулі (Самуіла / Шмуэла-Нохіма) Плаўніка), у асобных выпадках – з новымі ўдакладненнямі і дапаўненнямі.

Лэйзар і Шыфра Рабіновічы – дзед і бабуля Змітрака Бядулі па матчынай лініі [1, с. 160–161]. Дзед пісьменніка быў адзіным у Пасадцы майстрам-меднікам – займаўся кавальскім рамяством, акрамя таго, меў рэпутацыю заўзятага кнігалюба і лічыўся ў мястэчку культурным чалавекам. Бабуля гаспадарыла ў хаце (“*тупалася вечна ля печы*”) [6, с. 100]. Лэйзар Рабіновіч памёр пасля 1926 г. (гэтым годам, прынамсі, датуецца верш Ізраіля

Плаўніка “Спатканне”, прысвечаны яшчэ жывому дзеду [3, с. 9]), пражыўшы больш за 80 гадоў, яго жонка Шыфра пакінула гэты свет нашмат раней: згадваючы 1902 год, З. Бядуля пісаў пра яе ўжо як пра памерлую [2, с. 331].

Хана Плаўнік (1866? – снежань 1941) – маці. Працавала швачкай-каптурніцай, майстравала каптуры для кабет і дзяцей з вакольных вёсак. Забяспечвала вопраткай і ўласную сям’ю: дзецям шыла прыгожыя гарнітурчыкі, мужу і бацьку – штаны. Разам з мужам Хаімам мела 9 дзяцей, 2 з якіх памерлі немаўлятамі. Пасля смерці мужа, з 1924 да 1941 г. жыла з дзецьмі ў Менску. Паводле ўспамінаў сваякоў, Хана Лэйзараўна заставалася вельмі рэлігійнай жанчынай, прыязджаючы ў госці, брала з сабой кашэрны посуд. Выхаваная ў патрыярхальнай яўрэйскай сям’і, ні па-беларуску, ні па-руску пісаць яна так і не навучылася. З надыходам Вялікай Айчыннай вайны, у канцы чэрвеня 1941 г., разам з са З. Бядулем дайшла пехатой да Барысава, адкуль эвакуявалася ў Казахстан, дзе і памерла ў бальніцы г. Уральска ад запалення лёгкіх напярэдадні новага 1942 г., перажыўшы сына-пісьменніка меней чым на два месяцы [6, с. 100–101]. Была пахаваная на Уральскіх могілках – дзе і З. Бядуля [13, с. 12].

Продкі Змітрака Бядулі па бацькавай лініі працавалі плытагонамі, сплаўлялі па рэках лес – адсюль за імі і замацавалася прозвішча Плаўнік. Пераважна з лесам былі звязаны і прафесіі роднага бацькі пісьменніка.

Хаім Плаўнік (? – 1924), жыхар маленькага мястэчка Пасадзец, на момант нараджэння старэйшага сына Самуіла (Шмуэла-Нохіма), працаваў балаголам (возчыкам лясных матэрыялаў). *«У сплаўны сезон наймаўся ў лясных купцоў прыказчыкам пры сплавах, а зімой ён жыў “з наветра”»*, г. зн. выпадковымі заробкамі: займаўся перапродажам коней, абменам гадзіннікаў. Сабраўшы трохі грошай, пачаў браць у арэнду высечку лесу ў ваколіцах Пасадца, а ў якасці прыказчыка пазней узяў Самуіла. Акрамя гэтага, улетку Хаім Плаўнік абрабляў невялікі заарандаваны кавалак зямлі. Меў пэўныя мастацкія здольнасці: *“граў на скрытцы, калі быў у гуморы – гаварыў*

вершаванымі прымаўкамі” [7, с. 3–6]. Памёр у 1924 г. ад раку лёгкіх, пахаваны ў Крайску недалёка ад Пасадца [13, с. 12].

Марыя Плаўнік (англ. Mary Plavnik; 1892–1970) – сястра З. Бядулі. Перад Першай сусветнай вайной разам з сяброўкай эмігравала ў ЗША, там выйшла замуж, як сведчаць сваякі, за архітэктара. Дачка Марыі Зося (Софія Мілер-Коруін; 1915–1999) з дзяцінства выяўляла творчыя здольнасці, у 11 гадоў нават падрыхавала зборнік вершаў [11, с. 28], але ўрэшце набыла вядомасць як мастачка, працавала ў рэчышчы экспрэсіянізму і абстракцыянізму [14].

Ірына¹ Плаўнік (Ласко; 1901 – 17.03.1976) – сястра. На пачатку 1920-х гг. спявала ў трупце Галоўпалітпрасветы разам з яшчэ зусім маладой Ларысай Александроўскай [7, с. 4]. Выйшла замуж за вайскоўца Уладзіміра Ласко (1896–1943), які, па словах сваякоў, служыў у міліцыі, а пазней займаўся будаўніцтвам аэрадромаў. У сярэдзіне 1920-х гг. Ірына Плаўнік са старэйшай дачкой Валянцінай нейкі час жыла ў сям’і Янкі Купалы. Пазней, на пачатку 1930-х, сям’я жыла ў саўгасе “Сляпянка”, потым – у Заслаўі. Уладзімір Ласко загінуў 17 студзеня 1943 г. на фронце ў Растоўскай вобласці РСФСР (на той час меў званне старшага палітрука) [9]; Ірына Плаўнік засталася адна з 4 дзецямі, малодшаму з якіх, Марку, тады яшчэ не было і чатырох гадоў. Жыла ў Мінску, блізу якога і пахавана на Паўночных могілках.

Яўгенія Плаўнік (Чаржынская; 1902–1981) – сястра. Закончыла прыватную сямікласную жаночую гімназію В. І. Лявіцкай (1920). Наведвала сустрэчы творчай інтэлігенцыі ў “Беларускай хатцы”. Яшчэ ў часы навучання пазнаёмілася з выпускніком Мінскай гімназіі, настаўнікам Уладзіславам Чаржынскім (у далейшым – вядомым літаратуразнаўцам), за якога ў 1920 г.

¹ Пры нараджэнні сёстры і браты Змітрака Бядулі атрымалі традыцыйныя яўрэйскія імёны, узятыя з Танаха, аднак, жывучы сярод беларусаў, яны карысталіся пераважна свецкімі, у тым ліку неяўрэйскімі, імёнамі, якія за некаторымі з іх і замацаваліся, стаўшы пашпартнымі. Акрамя таго, у сямейных і сяброўскіх колах Ірыну Плаўнік называлі Рэняй, Яўгенію – Геняй і Чэрняй, Мацвёя – Міцем, а Ізраіля – Лёлікам.

выйшла замуж. 14 сакавіка 1921 г. у іх нарадзіўся сын Вітаўт (Вітольд). У 1922 г. Яўгенія паступіла на этнолага-лінгвістычнае аддзяленне Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, але, даглядаючы дзіця, ёй было цяжка вучыцца, і ў лютым 1924 г. яна была адлічана [7, с. 6]. Пазней у сям’і нарадзілася і дачка, якую назвалі Рагнедай. З пачатку 1930-х гг. сям’я жыла ў Казані, куды быў высланы муж, абвінавачаны па справе “Саюза вызвалення Беларусі”. У 1990 г. Рагнеда Уладзіславаўна Маслоўская перадала лісты З. Бядулі да сястры Яўгеніі ў Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры [6, с. 100].

Мацвей (Мота) Плаўнік (15.03.1903 – 16.03.1985) – брат. З траўня 1925 г. прысвяціў сябе службе ў войску. Перад Вялікай Айчыннай вайной жыў у Баранавічах, узначальваў абласную кантору “Заготскот” [10]. У час вайны служыў у 64 стралковай дывізіі 2 Беларускага фронту, быў камандзірам узвода. Узнагароджаны медалямі “За адвагу”, “За абарону Сталінграда”, “За ўзяцце Берліна”, “За перамогу над Германіяй у Вялікай Айчыннай вайне 1941 – 1945 гг.”, Ордэнам Айчыннай вайны II ступені, Ордэнам Чырвонай Зоркі [12]. Дэмабілізаваўшыся 25 снежня 1946 г., жыў у г. Гродна, доўгі час кіраваў нарыхтоўкай кармоў. Клапаціўся пра захаванне памяці брата-пісьменніка: забяспечваў даследчыка яго творчасці Міхаіла Смолкіна патрэбнымі біяграфічнымі звесткамі, разам з літаратуразнаўцам Віктарам Каваленкам уклаў альбом-выстаўку “Змітрок Бядуля: Жыццё і творчасць” (Мінск, 1970). Напісаў успаміны пра З. Бядулю. Пахаваны ў Гродне.

Ізраіль Плаўнік (1905 –1941) – брат. Вучыўся ў хедэры – пачатковай яўрэйскай школе (1913–1919), Будслаўскай беларускай гімназіі (1919), закончыў двухгадовыя адукацыйныя курсы ў Менску (1925). Працаваў наборшчыкам у друкарні імя Сталіна, пазней – карэктарам. Адначасова займаўся літаратурнай дзейнасцю, быў сябрам творчага аб’яднання “Маладняк” (з 1925 г.), адным з ініцыятараў стварэння групы “Пробліск” (“Пролетарска-сялянская беларуская літаратурная суполка”, ліпень 1927 г. –

студзень 1928 г.). Аўтар зборніка вершаў “Звон вясны” (1925; разам з С. Дарожным). Нявыдадзенымі засталіся кнігі “Блакiтныя далi” i “Сонечны маяк”. Актыўна перакладаў з мовы iдыш на беларускую. Расстраляны гiтлераўцамі на пачатку Вялікай Айчыннай вайны [3, с. 8; 4, с. 15].

Соф’я Лорман²-Плаўнік (1912 – 1998) – сястра. Пераехала ў Менск у 1924 г. Прыкладна ў 1930 г. выйшла замуж за Яўсея Лормана, урача-гiнеколага, які працаваў у бальніцы ў Плешчаніцах. У час Вялікай Айчыннай вайны разам з сынам i дачкой жыла ў эвакуацыі ў Казахстане, пасля смерці мужа вярнулася ў Мiнск [6, с. 101]. Аўтарка ўспамінаў пра З. Бядулю. Пахаваная на Паўночных могілках каля Мiнска.

Марыя Ісакаўна Бядуля-Плаўнік (15.03.1900–10.04.1984) – жонка. Нарадзілася ў Гродне (дзявочае прозвішча – Шыркес). Была восьмым, перадапошнім, дзіцем у сям’і памочніка рабіна старой сiнагогі. Разам з сёстрамі вучылася ў жаночай яўрэйскай гiмназіі. У 1914 г. сям’я пакiнула Гродна i пераехала ў Менск, дзе закончыла фельчарскія курсы. Працавала тэрапеўтычнай медыцынскай сястрой у бальніцы, выхавацелькай у дзіцячым доме. У 1927 г. выйшла замуж за Змітрака Бядулю, з якім упершыню пазнаёмілася яшчэ ў 1916-м. У час Вялікай Айчыннай вайны Марыя Плаўнік знаходзілася ў эвакуацыі з сяле Новыя Бурасы Саратаўскай вобласці, пазней – ва Уральску, Запарожжы. У ліпені 1945 г. вярнулася з дзецьмі ў Мiнск. Марыя Плаўнік актыўна займалася папулярызацыяй творчай спадчыны мужа, пісала пра яго ўспаміны. Вельмі спадзявалася, што ў Мiнску створаць лiтаратурны музей Змітрака Бядулі. Але зрабіць гэта не атрымалася, i Марыя Ісакаўна перадала ўсе дакументы з сямейнага архiва ва Уральск [5, с. 3–7]. Пахаваная на Чыжоўскіх могілках у Мiнску.

У Самуіла Яфімавіча i Марыі Ісакаўны Плаўнікаў было двое дзяцей.

² У кнізе “Успаміны пра Змітрака Бядулю” (1988) прозвішча памылкова надрукавана як Лерман.

Дачка **Зоя** (27.09.1929 – 10.08.1975) у 1950-х закончыла Мінскі дзяржаўны педагагічны інстытут замежных моў (цяпер – Мінскі дзяржаўны лінгвістычны ўніверсітэт), дзе і засталася працаваць выкладчыцай англійскай мовы. У шлюбе мела дачку Ганну. Пахаваная на Чыжоўскіх могілках у Мінску.

Сын **Яфім** (нар. 8.03.1934) па адукацыі інжынер. Як засведчана ў артыкуле Жанны Капусты, ён “...у свой час атрымаў дыплом у Інстытуце механізацыі і электрафікацыі сельскай гаспадаркі (цяпер Беларускі дзяржаўны аграрны тэхнічны ўніверсітэт), скончыў факультэт канструявання і тэхналогіі радыёэлектроннай апаратуры пры Мінскім палітэхнічным інстытуце (цяпер Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт) і факультэт тэхнічнай эстэтыкі пры Беларускім тэатральна-мастацкім інстытуце (цяпер Беларуская дзяржаўная акадэмія мастацтваў)” [8, с. 5]. Да 2001 г. Яфім Самуілавіч працаваў вядучым канструктарам у Навукова-даследчым інстытуце лічбавага тэлебачання, які быў створаны ў складзе вытворчага аб’яднання “Гарызонт”. Жонка **Тамара Іванаўна** шмат гадоў адпрацавала рэдактарам у выдавецтве “Беларусь”. Род Змітрака Бядулі працягваюць сын Яфіма Плаўніка **Канстанцін** (нар. 8.07.1982) і ўнук **Янка**, якому сёлета споўніцца 6 гадоў.

Спіс літаратуры

1. Александровіч, С. Тут зямля такая... / С. Александровіч. – Мінск : Нар. асвета, 1974. – 270 с.
2. Бядуля, З. Збор твораў : у 5 т. / З. Бядуля. – Мінск : Маст. літ., 1987. – Т. 3: Аповесці. – 356 с.
3. Жыбуль, В. Аўтабіяграфізм і яўрэйская тэматыка ў творчасці Ізраіля Плаўніка / В. Жыбуль // Род. слова. – 2015. – № 4. – С. 8–10.

4. Жыбуль, В. Брат Бядулі, паслядоўнік Багдановіча / В. Жыбуль // Род. слова. – 2005. – № 10. – С. 15.
5. Жыбуль, В. Бядуліха : Марыя Плаўнік – жонка Змітрака Бядулі / В. Жыбуль // Род. слова. – 2016. – № 4. – С. 3–7.
6. Жыбуль, В. “Княгіня Лэйзароўна – месяц у ваконцы” : Штрыхі да партрэта маці Змітрака Бядулі / В. Жыбуль // Род. слова. – 2006. – № 4. – С. 99–101.
7. Жыбуль, В. “Нібы камусьці наігрываў сакрэт” : Штрыхі да партрэта Хаіма Плаўніка і радаводу Змітрака Бядулі / В. Жыбуль // Род. слова. – 2011. – № 4. – С. 3–7.
8. Капуста, Ж. Гучанне слова застаецца... / Ж. Капуста // ЛіМ. – 2016. – 4 ліст. – С. 5.
9. Ласко Владимир Викентьевич // Память народа. 1941–1945 : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://pamyat-naroda.ru/heroes/memorial-chelovek_kartoteka_memorial1913830364/. – Дата доступа : 10.03.2021.
10. Ліст Мацвея Плаўніка да сястры Яўгеніі, 30.05.1941 // Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры. – Дакумент КП 7643.
11. Мільер, З. Чэрвенская ноч : [Верш] / З. Мільер ; пер. з англ. і камент. Ю. Гаўрука // Аршанскі маладняк. – 1927. – № 6. – С. 28.
12. Плавник Мотто Хаймович // Память народа. 1941–1945 : [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://pamyat-naroda.ru/heroes/kld-card_uchet_officer8645761/. – Дата доступа : 10.03.2021.
13. Успаміны пра Змітрака Бядулю / склад. Я. І. Садоўскі, К. А. Цвірка. – Мінск : Маст. літ., 1988. – 174 с.
14. Paid Notice : Deaths : Corwin, Sophia Miller // New York Times. – <https://www.nytimes.com/1999/06/06/classified/paid-notice-deaths-corwin-sophia-miller.html>.